

دومین کنگره بین‌المللی نوآوری و تحقیق در علوم انسانی و اسلام

بررسی مولفه‌های هویت ایرانی - اسلامی در کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیر فارسی
زبانان مراکز شهر مشهد

علیرضا مهدی نژاد^۱، عطیه کامیابی گل^۲، شیما ابراهیمی^۳

۱- کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی دانشگاه فردوسی مشهد

۲- استادیار گروه زبان‌شناسی دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد (نویسنده
مسئول)

۳- استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد

چکیده:

پژوهش حاضر، با هدف بررسی حضور مولفه‌های هویت ایرانی - اسلامی در کتاب‌های مراکز آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان شهر مشهد انجام شده است. روش پژوهش، توصیفی - تحلیلی و با استفاده از تحلیل کمی و کیفی انجام شده و رویکرد آن نیز، کاربردی است. جامعه‌ی آماری پژوهش، کتاب‌های آموزش نوین زبان فارسی به غیر فارسی زبانان مرکز دانشگاه فردوسی مشهد و کتاب‌های آموزش فارسی به فارسی مرکز جامعه‌ی المصطفی و مکتب نرجس است. حجم نمونه‌ی پژوهش نیز برابر با همه‌ی کتاب‌ها است. برای گردآوری داده‌ها از روش چک لیست و مصاحبه‌ی نیمه ساختار یافته با مدرسان «آزفا» و نویسندگان کتاب‌های مورد بررسی استفاده شده است. برای پاسخ به فرضیه‌ها از شاخص آمار توصیفی و نتایج مصاحبه‌ها استفاده شده است. یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که: از مجموع ۸۰۳ مرتبه توجه به مولفه‌های هویت ایرانی - اسلامی، کتاب‌های جامعه‌ی المصطفی با فراوانی ۴۴۴ و کتاب‌های آموزش نوین زبان فارسی مرکز دانشگاه فردوسی مشهد با فراوانی ۳۵۹، به مولفه‌های مورد بررسی پرداخته‌اند. در کتاب‌های مورد بررسی، مولفه‌ی فرهنگی با فراوانی ۳۱۱، بیشترین و مولفه‌ی زبان فارسی با فراوانی ۹، کمترین درصد را داشته‌اند.

کلید واژه‌ها: هویت ایرانی - اسلامی، کتاب‌های آموزش زبان فارسی، غیر فارسی زبانان. مشهد.

۱. مقدمه

^۱ Mehdinezhadaliireza776@gmail.com

^۲ kamyabigol@um.ac.ir

^۳ shimaabraimi@um.ac.ir

دومین کنفرانس بین‌المللی نوآوری و تحقیق در علوم انسانی و اسلام

توجه به مولفه‌های هویت ملی^۱ ضرورتی مهم در مقابله با طرح جهانی‌سازی^۲ و یکسان‌سازی فرهنگی است که با کنارزدن فرهنگ‌های دیگر، جهان را به صورت تک فرهنگی (فرهنگ غربی) اداره می‌کند. توجه به این مولفه‌ها که از غنای بسیار عمیقی برخوردار است موجب اعتلای غرور ملی و انگیزه‌ای برای حفظ آن از سوی ایرانیان و موجب جذب و کشش غیرفارسی‌زبانان به آن است. افزون بر آن، ایران را به‌عنوان کشوری با تمدن و فرهنگی غنی معرفی می‌کند. عمق این مولفه‌ها مدیون دین مبین اسلام است که از درونی‌ترین تا دم‌دست‌ترین نیازهای انسان را مورد توجه قرار داده و برای رهایی انسان، راه کارهای بنیادین عرضه کرده است. از سوی دیگر، فرهنگ ایران زمین، وامدار موارث ارزشمندی از باستان تا به امروز است و شکوه و فرهیختگی تمدنی را به رخ می‌کشد که در مقابل هجوم بیگانگان همواره سرافراز ایستاده است. از آن‌جا که امکان حبس فرهنگ‌ها وجود ندارد و انتقال فرهنگ‌ها اجتناب‌ناپذیر است؛ توجه به مولفه‌های هویت‌ساز ایرانی - اسلامی بسیار مهم است و ارزش پژوهش‌های این‌چنینی را بیش‌ازپیش، نشان می‌دهد. درباره پیشینه‌ی هویت دینی ایرانیان آمده است که دیوار دینی در جامعه‌ی ایرانی، از دیوار ایدئولوژیک برلین سابق که جهان سوسیالیستی را از جهان سرمایه‌داری جدا می‌کرد، قدیمی‌تر است و پیشینه‌ی چند قرنی دارد [1]. «با گسترش فرایند جهانی شدن، لزوم آشنایی با سایر فرهنگ‌ها، این حوزه که توانایی افراد را در رویایی با جنبه‌های فرهنگی محیط نشان می‌دهد و انسان را قادر می‌سازد تا با بهره‌گیری از دانش و آگاهی، تفاوت‌های فرهنگی را تشخیص دهد، به بروز رفتارهای مناسب در فرهنگ‌های متفاوت بپردازد؛ و به تدریج وارد حوزه‌ی آموزش زبان نیز گردد [2]. در دنیای امروز، امکان یادگیری زبان‌های خارجی برای زبان‌آموزان فراهم شده است. یادگیری زبان خارجی فرایندی طولانی و پیچیده است. در واقع، زبان‌آموز باید با فرهنگ جدید، احساس تازه و شیوه‌ی تفکر جدید، روبرو شود؛ از این‌رو، برای این‌که یادگیری زبان جدید با موفقیت انجام شود، درگیر شدن، تعهد و نیز پاسخ‌فیزیکی، ذهنی و احساسی کامل نیاز است [3]. بررسی تعریف‌های زبان و فرهنگ گویای ارتباط نزدیک و جدایی‌ناپذیر این دو مفهوم و در واقع هم‌پوشانی زبان و فرهنگ است. زبان یکی از ابعاد هویت است که ارتباط تنگاتنگی با افراد دارد و زبان مشترک هویتی است که فارغ از بُعد جغرافیا انتقال ارزش‌ها و باورهای مشترک را در تعامل اجتماعی افراد و انتقال آن به نسل‌ها را برعهده دارد [4]. این واقعیت در آموزش زبان نیز خودنمایی می‌کند. به‌گونه‌ای که می‌توان گفت: پرورش زبان‌آموزانی توانا که قادر به مکالمه‌ی صحیح در جامعه‌ی زبانی هدف باشند، اغلب در سایه آموزش هم‌زمان زبان و فرهنگ هدف میسر خواهد شد. اما به باور نگارندگان حاضر، چگونگی آموزش فرهنگ خود امری است که نیاز به پژوهش‌های نظری و میدانی فراوانی دارد و نمی‌توان امید داشت که آموزش فرهنگ به‌طور خودکار در کنار آموزش زبان محقق گردد. معمولاً در همه‌جا دنیا، برای آموزش زبان، متناسب با دوره یا هدف، کتاب‌هایی تألیف می‌شود. کتاب‌ها یکی از جایگاه‌هایی هستند که نویسندگان، ایدئولوژی و باورهای خود را در آن‌ها مطرح می‌کنند. کتاب‌های آموزش زبان فارسی به‌غیر فارسی‌زبانان نیز از این قاعده مستثنا نیستند و مانند هر گفتمان دیگری از ایدئولوژی و تفکر نویسندگان خود الگو می‌گیرند. از این‌رو، مطالعه‌ی هویت‌های دینی و ملی در کتاب‌های آموزش زبان فارسی به‌غیر فارسی‌زبانان بسیار مهم و ضروری است. از سوی دیگر، بسیاری از زبان‌آموزان، مولفه‌ها را برای تعمیق و تحقیق در ابعاد دینی و فرهنگی آن مورد مطالعه قرار می‌دهند؛ بنابراین، منابع آموزش زبان فارسی به‌غیر فارسی‌زبانان هم به سبب فرهنگ و شاکله‌ی نویسندگان این کتاب‌های آموزشی و هم به دلیل نیاز مخاطبان آن برای مطالعه‌ی مولفه‌های هویت‌های دینی و ملی ایرانیان، بسیار حائز اهمیت است و بالتبع، در این نوع کتاب‌ها مولفه‌های هویت ایرانی - اسلامی بازتاب دارد. از این‌رو، با علم به

^۱ National Identity

^۲ Globalization

دومین کنگره بین‌المللی نوآوری و تحقیق در علوم انسانی و اسلام

اهمیت توجه به هویت ایرانی- اسلامی به پژوهش درباره‌ی بررسی مولفه‌های هویت ایرانی- اسلامی در کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی زبانان سه مرکز شهر مشهد (مرکز آرفای دانشگاه فردوسی مشهد، جامعه‌المصطفی، مکتب نرجس) پرداختیم. پژوهش حاضر، به پرسش‌های زیر پاسخ خواهد داد:

۱. چه مؤلفه‌هایی از هویت ایرانی- اسلامی در این سیزده کتاب آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان قرار گرفته و به هر مؤلفه به چه میزان پرداخته شده است؟

۲. از منظر مقایسه‌ای، میزان توجه به مولفه‌های هویت ایرانی- اسلامی، در کتاب‌های آموزش نوین زبان فارسی مرکز دانشگاه فردوسی مشهد، نسبت به کتاب‌های آموزش فارسی به فارسی مرکز جامعه‌المصطفی و مکتب نرجس خاتون، چه تفاوت‌هایی دارد؟

۳. چگونه می‌توان این جایگاه را در کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان بهبود و توسعه داد؟

۲. مفهوم هویت ملی

هویت ملی، بالاترین سطح هویت جمعی، عاطفی، برای وحدت و انسجام ملی و جامعه است و از زمره مواردی است که در قرن بیستم، بعد از شکل‌گیری سیاسی نظام بین‌المللی مفهوم خاصی پیدا کرد و همواره از دغدغه‌های ذهنی دانشمندان کشورمان بوده است [5]. صاحب‌نظران، برای هویت ملی نیز مانند هویت، تعریف‌های متعددی ارائه داده‌اند که در ادامه به آن‌ها اشاره خواهد شد.

تعریف هویت ملی نیازمند شناخت دو مفهوم هویت و ملیت است [6]. در واقع هویت ملی، هم به پیشینه‌ی افراد پیوند خورده است و هم نگاه به آینده دارد. به همین سبب، هویت ملی مفهومی تاریخی است که از عناصر تشکیل دهنده‌ی متفاوتی داشته داشت [7]. معنای هویت ملی را در احساس تعلق و وفاداری به عناصر و نمادهای مشترک در اجتماع ملی و در میان مرزهای سیاسی دانسته‌اند [8]. و مهم‌ترین عناصر و نمادهای ملی که سبب شناسایی و تمایز می‌شوند، عبارتند از: سرزمین، دین و آئین، آداب و مناسک، تاریخ، زبان و ادبیات، مردم و دولت [8]. در تعریفی کامل‌تر از هویت ملی، حاجیانی آورده است: «هویت ملی، مجموعه‌ای از گرایش‌ها و نگرش‌های مثبت نسبت به عوامل، عناصر و الگوهای هویت‌بخش یک پارچه کننده در سطح یک کشور به عنوان واحدی سیاسی است [9]. و بالاخره، اسمیت، هویت ملی را باز تولید و باز تفسیر دائمی ارزش‌ها، نمادها، خاطرات، اسطوره‌ها و سنت‌هایی می‌داند که میراث متمایز ملت را تشکیل می‌دهند [10]. او معتقد بود هویت افراد را می‌توان با الگوی هویتی و عناصر فرهنگی خودشان تشخیص داد.

۱- Smith

دومین کنفرانس بین‌المللی نوآوری و تحقیق در علوم انسانی و اسلام

بنابراین، باتوجه به تعاریف بالا می‌توان گفت هویت ملی، مفهومی تاریخی دارد که با گذشته‌ی افراد آن جامعه پیوند خورده است، و در هر جامعه، عناصر گوناگون و متفاوتی موجب شکل‌گیری هویت ملی خواهد شد.

۳. چارچوب نظری تحقیق

درباره‌ی عوامل و مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده هویت ایرانی تعاریفها و نظرهای گوناگونی از سوی صاحب نظران این حوزه مطرح شده است و میان صاحب‌نظرانی که در این مورد سخن گفته‌اند، اختلاف نظر وجود دارد. هر یک از آنها روش متفاوتی برای تبیین و دسته‌بندی آن انتخاب کرده‌اند. افزون بر این، میان رشته‌ای بودن مفهوم هویت نیز یکی دیگر از عوامل مشکل‌ساز در تعریف هویت ملی، دسته‌بندی مؤلفه‌های اصلی و عناصر سازنده‌ی آن است [7]. بنابراین، رسیدن به یک توافق در مورد نمادهای هویت ملی ایرانیان امر آسانی نیست. اما، به‌طور معمول، هر یک از این تعاریف و دسته‌بندی‌ها در شکل‌گیری و پختگی هویت ایرانی - اسلامی تأکید دارند. به‌عنوان نمونه به‌برخی از این تعاریفها و دسته‌بندی‌های هویت ایرانی اشاره خواهد شد. «هویت ایرانی - اسلامی مقوله‌ای مرکب است که برای پاسداری از آن باید به همه نمونها از قبیل: نمود اجتماعی، تاریخی، جغرافیایی، فرهنگی و نمود سیاسی توجه کرد» [11]. پژوهش‌گران داخلی نیز در ارزیابی خود از هویت ایرانی، سهم عناصری نظیر ارزش‌های ملی، دینی، اجتماعی و انسانی، تاریخ، زبان فارسی و فرهنگ را در تکوین هویت ایرانی برجسته می‌دانند [12]. مسکوب، هویت ایرانی را بر دو پایه زبان و تاریخ قرار می‌دهد و معتقد است که هویت ایرانی براساس این دو عامل بنا شده است [13]. به اعتقاد رجایی، «هویت ایرانی آن جنبه از چهارچوب فکری یا شکلی از خودآگاهی ملت است که هم‌چون خمیرمایه‌ی در تاریخ تحول اجتماعی ایران و ایرانیان جریان دارد و به‌حیات جمعی آنها تداوم و ثبات می‌بخشد» [12]. اشرف که مطالعات خود را صرف بررسی هویت ملی و قومی ایران کرده است، معتقد است که «تداوم هویت ملی ایرانی حاصل ترکیب کارکردی از میراث تاریخی پادشاهی، زبان و ادبیات فارسی و مذاهب ایرانی، یعنی دین زرتشتی در دوران پیش از اسلام و تشیع در دوران اسلامی است» [14].

ابعاد و مؤلفه‌های سازنده‌ی هویت ملی در هر جامعه‌ای متفاوت از سایر جوامع است و بر حسب شرایط خاص تعیین می‌گردد. همان‌گونه که اشاره شد، درباره‌ی مؤلفه‌ها و عناصر هویت بخش ایرانیان توافق کلی وجود ندارد و اختلاف نظر است. اما هریک از این دسته‌بندی‌ها بر پختگی هویت ایرانی - اسلامی تأکید دارند. امروزه، لازم است که مهم‌ترین ابعاد و عناصر هویت ملی ایرانیان، بر اساس شرایط ویژه کشورمان به‌گونه‌ای تعیین و مشخص گردد که تمام وجود آن را در بر گیرد و در این خصوص، شرایط ارزیابی و سنجش جامعی، در نظر گرفته شود. بدین منظور، ابعاد و دسته‌بندی‌های گوناگون مؤلفه‌ها و شاخص‌های هویت ایرانیان بررسی شد، که از نظر جامع بودن، در نظر گرفتن مؤلفه‌های هویت بخش

دومین کنگره بین‌المللی نوآوری و تحقیق در علوم انسانی و اسلام

ملی ایرانی و اسلامی و انتخاب و اولویت‌بندی این مولفه‌ها از طرف مردم، الگوی مفهومی داور اردکانی، مورد نظر این پژوهش قرار گرفت. در ذیل، مهم‌ترین مولفه‌ها و شاخص‌های هویت ایرانی-اسلامی به تفکیک توضیح داده خواهد شد و سپس در خاتمه، این عناصر و شاخص‌ها، در جدول گنجانده خواهد شد تا برجسته‌تر نشان داده شود. بنابراین، آنچه که اغلب پژوهشگران بر آن اتفاق نظر دارند [15]، [16]، [17]، [12]، [18] این است که چهار رکن اصلی و مهم هویت ایرانیان عبارت است از: ۱. دین، ۲. فرهنگ، ۳. تاریخ، جغرافیا و سرزمین، ۴. زبان فارسی. با توجه به این که، همه‌ی شاخص‌های هویت ایرانی-اسلامی برگرفته از الگوی مفهومی داوری اردکانی (۱۳۸۶) را می‌توان در تقسیم‌بندی بالا گنجانده؛ نگارندگان پژوهش پیش روی، به منظور، مقایسه دقیق داده‌ها و تحلیل درست آن‌ها، مهم‌ترین مؤلفه‌های هویت ایرانی-اسلامی را با تعریف ذیل، دسته‌بندی کرده است.

جدول شماره ۱، مهم‌ترین مولفه‌های هویت ایرانی-اسلامی

اسلام، تشیع، عرفان، دین زرتشت، اخلاق‌گرایی، مهدویت و غیره.	دین
خصوصیات اخلاقی، شناسنامه و اسامی ایرانی، ادبیات، مشاهیر ادبی و دانشمندان، آثار باستانی، ورزش‌های باستانی، آداب و رسوم، غذای سنتی ایرانی، هنر، پرچم، پوشش و لباس، صنایع‌دستی، اساطیر ایرانی، کتاب‌های مشاهیر و بزرگان و دیگر تالیفات قلمی، باورها و گفتمان‌های اجتماعی.	فرهنگ
اقلیم، آب و هوای خاص، قومیت، اقتصاد، کشاورزی، تاریخ و تمدن، مخترعین و دانشمندان، تاریخ مبارزات، وجود اندیشه، توجه به تمامیت ارضی و سیاست، علم و صنعت.	جغرافیا و مکان و تاریخ
خط، گویش و لهجه، پاسداشت فارسی، تلاش برای احیای آن.	زبان

۳. مروری بر پیشینه‌ی پژوهش

با توجه به کمبود پژوهش در مورد بررسی مولفه‌های هویت ایرانی-اسلامی در کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان، پژوهش حاضر، به بررسی و تحلیل این امر اختصاص یافته است. در این بخش، به اختصار به بررسی پژوهش‌های مرتبط توجه شده است.

خدایار و فتحی، پژوهشی با عنوان « هویت ملی در کتاب‌های درسی و برنامه ریزان آموزش و پرورش، مورد مطالعه: دوره متوسطه» انجام داده‌اند. پژوهش‌گران در این تحقیق، با تحلیل و بررسی شانزده جلد از کتاب‌های درسی تاریخ، جامعه‌شناسی، زبان و ادبیات فارسی رشته‌های علوم تجربی، علوم انسانی و ریاضی و فیزیک در دوره‌ی متوسطه، به بررسی

دومین کنگره بین‌المللی نوآوری و تحقیق در علوم انسانی و اسلام

بازتاب مؤلفه‌های هویت ملی و شاخص‌های آن، جهان ایرانی و تبیین مفهوم نظری هویت، در این آثار پرداخته‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که مؤلفان کتاب‌های درسی و برنامه ریزان آموزش و پرورش در بازتاب، عملکرد مناسبی داشته‌اند، اما عملکرد آنان در حوزه تمدن ایرانی، نماد و تنوع قومی ضعیف بوده است [19]. در همین سال، صادق زاده و منادی، پژوهشی با عنوان « جایگاه نمادهای هویت ملی در کتاب‌های درسی ادبیات فارسی و تاریخ دوره متوسطه: رشته علوم انسانی » با روش تحقیق توصیفی- تحلیلی، انجام داده‌اند. این پژوهش دارای ابزار اعتبار سنجی است. نمادهای هویت ملی که در این پژوهش به آن‌ها پرداخته شده است عبارتند از: پرچم، سرود ملی، تقویم رسمی، جشن‌های ملی هنر ایرانی، مکان‌های تاریخی، دفاع از سرزمین، نخبگان و مشاهیر ملی. نگارندگان در این تحقیق، به این نتایج دست یافته‌اند که آموزش هویت ملی در کتاب‌های درسی مورد بررسی، گذرا بوده است. و درمیان دروس، صفحه‌ها و تصاویر این کتاب‌ها به نمادهای هویت ملی، یکسان توجه نشده است [20].

صحرائی، پژوهشی را با عنوان «چشم‌انداز آموزش زبان فارسی به غیر ایرانیان از منظر برنامه‌ریزی درسی» انجام داده است. پرسش مقاله حاضر ایشان این بود که فرآیند تدوین کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیر ایرانیان، تا چه حد از اسلوب علمی طراحی برنامه درسی تبعیت می‌کند. بدین منظور، در بخش مبانی نظری، تفاوت بین روش تدریس و طراحی برنامه درسی نشان داده شده و روش‌های تدریس و برنامه‌های درسی بر پایه نظریه‌های زبانی توصیف شده است. سپس سیر تکوین برنامه‌های درسی و جهت‌گیری‌های غالب در این زمینه و در نهایت، نحوه‌ی بازنمایی این سیر تکوینی در کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیر ایرانیان بحث شده است [21]. داوری اردکانی، محمودی و نواب، پژوهشی را با عنوان «آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان گامی به سوی جهانی‌سازی فرهنگ ایران» انجام دادند. به همین منظور، با استفاده از روش تحقیق توصیفی- تحلیلی، چهار جلد از کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان را از منظر فرهنگ ایرانی بررسی و تحلیل کرده‌اند. در این پژوهش، آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان یکی از راه‌های جهانی کردن فرهنگ ایرانی به‌شمار می‌آید. به این ترتیب، ضروری است که به چگونگی آموزش زبان فارسی و میزان تأثیر آن در انتقال فرهنگ و هویت ایرانی به زبان‌آموزان غیر ایرانی توجه شود. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد، که حضور شاخصه‌های فرهنگی در کتاب‌های نام‌برده، یکسان نیست [22].

علوی مقدم و داورپناه، در پژوهشی به تحلیل «محتوای هویت ملی در کتاب‌های آموزش زبان فرانسه، دوره‌های راهنمایی، دبیرستان- پیش دانشگاهی» پرداخته‌اند. نگارندگان در این پژوهش، با روش تحقیق توصیفی- تحلیلی، مؤلفه‌های هویت را در ابعاد ملی، فرهنگی، مذهبی جغرافیایی، سیاسی، قومی و خرده فرهنگ‌ها و نمادهای ملی تجزیه و تحلیل کرده‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که محتوای کتاب‌های درسی زبان فرانسه در ایران، به گونه‌ای متعادل و متوازن مؤلفه‌های هویت ملی را بیان نکرده‌اند؛ و مؤلفه‌های هویت ملی در دوره‌ی متوسطه دوم، پررنگ‌تر از دوره‌ی اول است [7]. نوربخش و ملک لو، پژوهشی را با عنوان «بازنمایی دین در کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان» انجام داده‌اند. نویسندگان در این پژوهش، با روش تحقیق توصیفی- تحلیلی، به بررسی نحوه‌ی بازنمایی و ارائه‌ی عناصر دین به فارسی آموزان در ۴ کتاب آموزش فارسی به غیرفارسی‌زبانان پرداخته‌اند. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که گفتمان اسلامی بیشتر با فرایند مادی بازنمایی شده، که نشانگر معرفی اسلام به عنوان بخش عملی، واقعی و پویا از زندگی و فرهنگ مردم ایران است [23].

دومین کنفرانس بین‌المللی نوآوری و تحقیق در علوم انسانی و اسلام

حاجیانی، امیری صالحی و محمد طاهری، در پژوهشی به «تحلیل محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی، فرهنگ و هنر پایه‌ی هفتم و هشتم دوره متوسطه نخست» پرداخته‌اند. به‌همین منظور، با روش تحقیق، توصیفی-تحلیلی، چهار جلد کتاب درسی مطالعات اجتماعی، فرهنگ و هنر دوره نخست متوسطه سال تحصیلی ۹۴-۱۳۹۳، را بررسی کرده‌اند. در این پژوهش، به ۹ مؤلفه هویت ملی (ارزش‌ها، هنجارهای ملی، میراث فرهنگی، اسطوره ملی، نمادهای ملی، ویژگی جغرافیایی، بُعد سیاسی، دینی، خرده فرهنگ‌های قومی و اختراعات ملی) پرداخته شده است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که کم‌ترین فراوانی مربوط به مؤلفه‌های اعتقادات ملی، بُعد دینی و اسطوره‌ی ملی است و مؤلفه‌های خرده فرهنگ‌های قومی، در تمامی کتاب‌های جامعه‌اماری پژوهش، هیچ فراوان نداشتند، و بیشترین تأکید، بر میراث فرهنگی بوده است [24]. در زمینه‌ی پژوهش‌های غیر ایرانی؛ ریزابل، جاسی و مارتین^۱، در مطالعه‌ای آزمایشگاهی با عنوان «هویت ملی و گرایش‌ها نسبت به درون گروه‌ها و برون گروه‌های ملی» بر روی ۲۴۶ کودک از کشور باسک انجام داده‌اند. ریزابل و همکارانش، این کودکان را به سه گروه (گفت و گو در خانه با زبان اسپانیایی، گفت و گو در خانه با زبان باسکی و تکلم با هر دو زبان)، تفسیم کرده‌اند. یافته‌های پژوهش نشان داده که هویت ملی در میان این سه گروه زبانی متفاوت بوده است. و کودکان این سه گروه نسبت به درون گروه اصلی خود ارزش‌گذاری و احساس متفاوتی نشان داده‌اند [25].

قادر^۲، پژوهشی با عنوان «تجربه مالزی در تقویت هویت ملی، انعطاف‌پذیری چند فرهنگی و فهم برنامه درسی: درس‌هایی برای به‌کارگیری در جامعه اردن» با روش تحقیق توصیفی-تحلیلی، انجام داده است. نویسنده می‌گوید: امروزه، اردن با جنبش‌های بهار عربی، که با آن مواجه است، برنامه‌های درسی علمی به‌ویژه برنامه‌های درسی آموزش ملی و مدنی نیاز به بازنگری فوری دارد. و این بازنگری باید موجب بهبود و تقویت هویت ملی و جهانی در میان جوانان اردنی گردد، از این رو، می‌بایست با تأکید بر دلبستگی ملی و مفاهیم وفاداری، آن‌ها را برای ایفای نقش فعال شهروندی مهیا کند. یافته‌های پژوهش حاکی از دارد که امکان همبستگی و یک‌پارچگی کشور اردن، در گرو وحدت ملی و یافتن هویت مشترک است و این مهم، تنها در صورت احترام متقابل و پذیرش تفاوت‌ها، ممکن خواهد شد. نگارنده در پایان، تأکید می‌کند، که آموزش عمومی باید در خدمت منافع آحاد جامعه باشد و از طرح مباحث تفرقه‌انگیز پرهیز کند [26]. کورس^۳، پژوهشی با عنوان «وحدت و هویت ملی در کتاب‌های درسی کیس-اهلی» برای دانش‌آموزان دبیرستانی در کنیا، انجام داده است؛ روش تحقیق این پژوهش، توصیفی-تحلیلی است و برای گردآوری داده‌ها از روش کتابخانه‌ای استفاده شده. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که جهت تقویت و بهبود ارزش‌های اکتسابی و به‌منظور پیشرفت شهروندی، وحدت و هویت ملی و تقویت این جایگاه ضرورت دارد که محتوای کتاب‌های درسی، بهبود و ارتقاء پیدا کنند. در این پژوهش افزون بر این، به نقش و اهمیت زبان در ایجاد حس هویت ملی و بهبود و تقویت حس وطن پرستی، تأکید شده است [27].

^۱ -Rezabal & Jose & Martyn

^۲ -Ghader

^۳ -Kours

دومین کنفرانس بین‌المللی نوآوری و تحقیق در علوم انسانی و اسلام

سیمون^۱، پژوهشی با عنوان « هویت ملی و یک‌پارچگی در فرانسه» انجام داده است. او در این پژوهش، الگوی هویت در بین مهاجران به فرانسه و فرزندانشان و این که چه تأثیری بر هویت ملی کشورش می‌گذارد را مورد بررسی و تحلیل قرار داده است. یافته‌های این پژوهش، که با روش تحقیق، پیمایشی انجام شده است نشان می‌دهد؛ که ۴۷ درصد مهاجران و بیشتر فرزندانشان در احساس هویت ملی به عنوان یک فرانسوی شریک هستند، حتی اگر به عنوان شهروند این کشور محسوب نشوند. بنابراین، نوعی از هویت که آن را هویت اقلیت می‌نامند کامل‌کننده احساس هویت ملی است [28]. اوگز و ترانبرگ^۲، پژوهشی با عنوان « اهداف آموزشی اخلاقی و شهروندی در آموزش ارزش‌ها: یک مطالعه‌ی میان‌هویتی از اولویت‌های دانشجو معلمان ترکیه‌ای و سوئدی» انجام داده‌اند. پژوهش‌گران در این پژوهش، به مقایسه‌ی ارزش‌های آموزشی و هویتی معلمان دانشجوی کشورهای ترکیه و سوئد پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش، تفاوت‌های میان‌هویتی را در اولویت‌ها و تعهدهای اخلاقی، هنگام در نظر گرفتن آموزش در میان دانشجو معلمان دو کشور نشان می‌دهد. بدین گونه که معلمان دانشجوی ترکیه‌ای در مقایسه با معلمان دانشجوی سوئدی از نظر اخلاق و آموزش ارزش‌های هویتی خود متعهدترند [29].

۴. روش‌شناسی پژوهش

روش تحقیق، در پژوهش حاضر، کیفی است که با مطالعه‌ی منابع کتابخانه‌ای و بررسی آثار صاحب‌نظران درباره‌ی مفهوم هویت انجام گرفته است؛ در این پژوهش، برای جمع‌آوری اطلاعات مربوط به ادبیات و مبانی نظری، تدوین فرضیه‌ها و ارائه‌ی الگوی اولیه موضوع از روش توصیفی-تحلیلی استفاده شده است؛ و پس از آن با بررسی عوامل هویت‌ساز ایرانی و اسلامی و ارزیابی مولفه‌های هویت‌ساز، به تبیین و معرفی مولفه‌های هویت‌ساز در قلمرو پژوهش پرداخته است و در پایان نیز مقایسه‌ای بر مبنای ویژگی‌های ایرانی-اسلامی در بین قلمرو پژوهش (کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان در شهر مشهد) صورت گرفته است. بر این اساس پژوهش پیش‌رو، از نظر هدف، کاربردی و روش اجرا، مبتنی بر تحلیل محتوا است. با توجه به تحلیل کمی، عینی و نظام‌مند کتاب‌هایی آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان مراکز شهر مشهد و ابزار مورد استفاده، روش پژوهش حاضر، توصیفی-تحلیلی از نوع تحلیل محتوا است. افزون بر این، واحد ثبت^۳، مضمون و واژه بوده و روش شمارش نیز، فراوانی است.

جامعه‌ی پژوهش حاضر شامل مجموعه کتاب‌های آموزش زبان فارسی مرکز دانشگاه فردوسی مشهد در ۵ جلد و کتاب‌های آموزش فارسی به فارسی مرکز جامعه‌المصطفی و مکتب نرجس در ۷ جلد، ۱۹ نفر از مدرسان این مراکز و ۴ نفر از مؤلفان کتاب‌های مورد بررسی است. نیز، ابزار گردآوری داده‌های این پژوهش، مصاحبه است که صورت نیمه ساختار

^۱ Simon

^۲ -Ogoz & Thornberg

1-Recording Unit

دومین کنگره بین‌المللی نوآوری و تحقیق در علوم انسانی و اسلام

یافته انجام گرفته است. با توجه به ماهیت و موضوع پژوهش، حجم نمونه برابر با کل کتاب‌های مراکز شهر مشهد است. با توجه به روش پژوهش، اهداف و نوع مقیاس اندازه‌گیری، تحلیل آماری داده‌ها به صورت توصیفی-تحلیلی انجام شده و بدین منظور، از فراوانی، درصد، میانگین، جدول و نمودار استفاده شده است.

۵. یافته‌های پژوهش

در پژوهش حاضر، میزان حضور هریک از مولفه‌های هویت ایرانی-اسلامی در کتاب‌های آموزش زبان فارسی به‌غیر فارسی‌زبانان مرکز شهر مشهد (مرکز دانشگاه فردوسی مشهد، مرکز جامعه المصطفی، مکتب نرجس)، بررسی و تجزیه و تحلیل شده است. ارزیابی این مولفه‌ها، از طریق مطالعه و تحلیل محتوای درس‌ها، تمرین‌ها، تصاویر داخل متن و جلد کتاب‌ها انجام شده است.

جدول شماره ۲، ابعاد مختلف هویت ایرانی-اسلامی در کتاب‌های آموزش زبان فارسی مراکز شهر مشهد

کتاب	عنوان کتاب	دوره	نام مرکز	بُعد جغرافیا و تاریخ		بُعد زبان فارسی		بُعد فرهنگ		بُعد دین	
				فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
۱	آموزش فارسی به فارسی / (مقدماتی)	آغازین	جامعه المصطفی و مکتب نرجس	۷	۳/۳۹	-	۰	۶	۱/۹۲	۲۱	۷/۵۸
۲	موزش فارسی به فارسی / جلد (۱)	آغازین	جامعه المصطفی و مکتب نرجس	۸	۳/۸۸	۱	۱۱/۱۱	۵	۱/۶۰	۲۲	۷/۹۴
۳	آموزش فارسی به فارسی / جلد (۲)	آغازین	جامعه المصطفی و مکتب نرجس	۴۱	۲۰	-	۰	۵۱	۱۶/۳۹	۴۷	۱۶/۹۶
۴	آموزش فارسی به فارسی / جلد (۳)	میانی	جامعه المصطفی و مکتب نرجس	۹	۴/۳۶	۳	۳۳/۳۳	۲۲	۷/۰۷	۳۲	۱۱/۵۵
۵	آموزش فارسی به فارسی / جلد (۴)	میانی	جامعه المصطفی و مکتب نرجس	۲۶	۱۲/۶۲	-	۰	۲	./۶۴	۲۹	۱۰/۴۶
۶	آموزش فارسی به فارسی / جلد (۵)	پیشرفته	جامعه المصطفی و مکتب نرجس	۷	۳/۳۹	-	۰	۱۵	۴/۸۲	۴۶	۱۶/۶۰
۷	آموزش فارسی به فارسی / جلد (۶)	پیشرفته	جامعه المصطفی و مکتب نرجس	۴	۱/۹۴	-	۰	۸	۲/۵۷	۲۲	۷/۹۴

دومین کنفرانس بین‌المللی نوآوری و تحقیق در علوم انسانی و اسلام

۳/۲۴	۹	۳/۸۵	۱۲	۰	-	۱/۴۵	۳	مرکز دانشگاه فردوسی مشهد	آغازین	آموزش نوین زبان فارسی/ جلد(۱)	۸
۱/۴۰	۴	۷/۰۷	۲۲	۰	-	۴/۸۵	۱۰	مرکز دانشگاه فردوسی مشهد	آغازین	آموزش نوین زبان فارسی/ جلد(۲)	۹
۴/۳۳	۱۲	۷/۰۷	۲۲	۵۶/۶۶	۵	۸/۷۳	۱۸	مرکز دانشگاه فردوسی مشهد	میانی	آموزش نوین زبان فارسی/ جلد (۳)	۱۰
۷/۹۴	۲۲	۲۶/۳۶	۸۲	۰	-	۲۲/۸۱	۴۷	مرکز دانشگاه فردوسی مشهد	میانی	آموزش نوین زبان فارسی/ جلد (۴)	۱۱
۳/۹۷	۱۱	۱۷/۳۶	۵۴	۰	-	۱۲/۶۲	۲۶	مرکز دانشگاه فردوسی مشهد	پیشرفته	آموزش نوین زبان فارسی/ جلد (۵)	۱۲

همانطور که در جدول شماره ۲ ملاحظه می‌شود ابعاد مختلف مؤلفه‌ی جغرافیا و تاریخ در کتاب آموزش نوین زبان فارسی جلد ۴، با فراوانی ۴۷ درصد و کتاب آموزش فارسی به فارسی جلد دو، با فراوانی ۴۱ درصد حضوری پر رنگ دارند و کتاب آموزش نوین زبان فارسی جلد ۱، با فراوانی ۳، یا ۱/۴۵ درصد، در جایگاه آخر قرار دارد. ابعاد مختلف مؤلفه‌ی زبان فارسی در کتاب‌های مورد بررسی حضوری کم رنگ دارد که از مجموع ۹ فراوانی، کتاب آموزش نوین زبان فارسی جلد ۳، با فراوانی ۵، کتاب آموزش فارسی با فارسی جلد سوم با فراوانی ۳، و آموزش فارسی به فارسی جلد ۱، با فراوانی ۱، در رده‌های اول تا سوم قرار دارند. در سایر کتاب‌ها، رد پای از ابعاد مختلف مؤلفه‌ی زبان فارسی دیده نشده است. میزان حضور ابعاد مختلف مؤلفه‌ی فرهنگ در کتاب آموزش نوین فارسی جلد ۴، با فراوانی ۸۲ یا ۲۶/۳۶ درصد، در بین سایر کتاب‌ها بیشتر است و کتاب آموزش فارسی به فارسی جلد ۲، با فراوانی ۲ یا ۶۴٪، کم‌ترین درصد را به خود اختصاص داده است. با توجه به جدول شماره ۲، ابعاد مختلف مؤلفه‌ی دین، در کتاب آموزش فارسی به فارسی جلد ۲، با فراوانی ۴۷ یا ۱۶/۹۶ درصد، و کتاب آموزش فارسی به فارسی جلد ۵، با فراوانی ۴۶ یا ۱۶/۶۰، به ترتیب، بیشترین میزان حضور را در بین سایر کتاب‌های مورد بررسی دارند. جدول شماره ۳، و نمودار شماره ۱، جمع بندی و مقایسه‌ی یافته‌های پژوهش مبتنی بر داده‌های به دست آمده مربوط به مؤلفه‌های هویت ایرانی- اسلامی را در کتاب‌های مورد بررسی، نشان می‌دهد.

جدول شماره ۳، جمع بندی و مقایسه‌ی ابعاد مؤلفه‌های هویت ایرانی- اسلامی در کتاب‌های مراکز آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان شهر مشهد به تفکیک مرکز

مرکز جامعه المصطفی	مرکز فردوسی مشهد	آمار	مؤلفه‌های ایرانی اسلامی
۲۱۹	۵۸	فراوانی	دین
۴۹/۳۲	۱۶/۱۵	درصد	
۱۱۹	۱۹۲	فراوانی	فرهنگ
۲۶/۸۰	۵۳/۴۸	درصد	
۱۰۲	۱۰۴	فراوانی	جغرافیا، تاریخ و مکان
۲۲/۹۷	۲۸/۹۶	درصد	

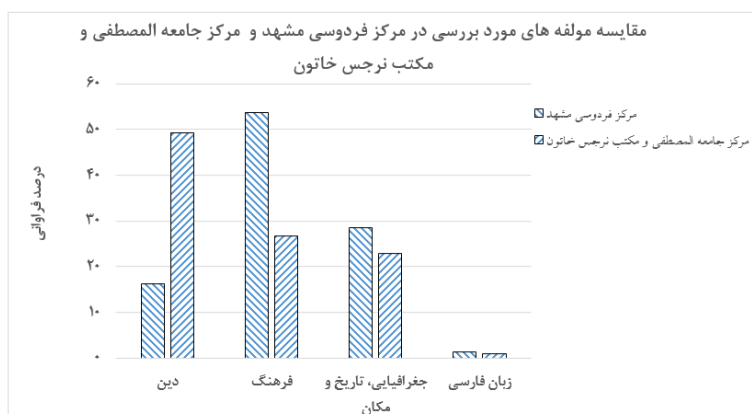
دومین کنفرانس بین‌المللی نوآوری و تحقیق در علوم انسانی و اسلام

۴	۵	فراوانی	زبان فارسی
۰/۹۰	۱/۳۹	درصد	

همان‌طور که ملاحظه می‌شود جدول شماره ۳، تعداد فراوانی و میزان درصد مولفه‌های هویت ایرانی-اسلامی را در کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبان مرکز بین‌المللی دانشگاه فردوسی مشهد و جامعه المصطفی نشان می‌دهد. نتایج این جدول گویای میزان حضور هریک از ابعاد هویت ایرانی-اسلامی در کتاب‌های مرکز آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان در شهر مشهد است. بر اساس یافته‌های جدول شماره ۲، در کتاب‌های آموزش نوین زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان مرکز فردوسی مشهد، مولفه‌ی فرهنگ، با فراوانی ۱۹۲، و در مجموع با ۵۳/۴۸ درصد، با اختلاف بسیار زیاد نسبت به سایر مولفه‌ها، در جایگاه نخست قرار گرفته است و پس از آن، بُعد جغرافیایی، تاریخی و مکان با فراوانی ۱۰۴، و در مجموع، با ۲۸/۹۶ درصد، در رده‌ی دوم جای گرفته است. مولفه‌ی دین نیز با فراوانی ۵۸، و در مجموع، ۱۶/۱۵ درصد، در جایگاه سوم است. در کتاب‌های مورد بررسی، توجه چندانی به مولفه‌ی دین نشده است و در نهایت مولفه‌ی زبان فارسی، با فراوانی ۵، یعنی؛ ۱/۳۹ درصد، مورد بی‌توجهی و غفلت قرار گرفته است. به طور کلی، تعداد فراوانی مولفه‌های هویت ایرانی-اسلامی در کتاب‌های آموزش نوین زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان مرکز دانشگاه فردوسی مشهد ۳۵۹ است.

در کتاب‌های آموزش فارسی به فارسی مرکز جامعه المصطفی و مکتب نرجس، مولفه‌ی دین با فراوانی ۲۱۹، یا ۴۹/۳۲ درصد، بالاترین جایگاه را به خود اختصاص داده است. پس از آن، مولفه‌ی فرهنگ، با فراوانی ۱۱۹ یا ۲۶/۸۰ درصد، در رتبه‌ی دوم قرار گرفته است. مولفه‌ی جغرافیا، تاریخ و مکان نیز، با فراوانی ۱۰۲ یا ۲۲/۹۷ درصد، در رده‌ی سوم است و موقعیت مناسبی دارد. اما بُعد زبان فارسی، با فراوانی ۴، یا ۹۰/۰ درصد و با اختلاف زیاد، حضور کم رنگی دارد.

نمودار شماره ۱، جمع‌بندی و مقایسه‌ی مولفه‌های هویت ایرانی-اسلامی، در کتاب‌های مراکز آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان شهر مشهد به تفکیک مرکز

۶. پاسخ پرسش‌های تحقیق

۶-۱. پرسش اول پژوهش

دومین کنفرانس بین‌المللی نوآوری و تحقیق در علوم انسانی و اسلام

چه مؤلفه‌هایی از هویت ایرانی- اسلامی در کتاب آموزش زبان فارسی به‌غیر فارسی زبانان مراکز شهر مشهد قرار گرفته و به هر مؤلفه به چه میزان پرداخته شده است؟

یافته‌های جدول شماره ۲، ۳ و نمودار شماره ۱ نشان می‌دهد در کتاب‌های آموزش زبان فارسی به‌غیر فارسی زبانان مراکز شهر مشهد (مرکز دانشگاه فردوسی، جامعه المصطفی، نرجس)، به ۴ مؤلفه اصلی هویت ایرانی- اسلامی توجه شده اما میزان توجه به هر یک از ابعاد مختلف مؤلفه‌های هویتی متفاوت است. میزان حضور این مؤلفه‌ها در کتاب‌های مورد بررسی، به ترتیب فراوانی عبارت است از: مؤلفه فرهنگ با فراوانی ۳۱۱، مؤلفه دین با فراوانی ۲۷۷، مؤلفه جغرافیا و تاریخ با فراوانی ۲۰۶، و مؤلفه زبان فارسی با فراوانی ۹، که نشان می‌دهد این مؤلفه مورد بی‌مهری قرار گرفته است. نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که در کتاب‌های مورد بررسی از مجموع ۲۷ زیر مؤلفه هویت ایرانی- اسلامی ۲۳ مؤلفه مورد توجه قرار گرفته است و ۴ زیر مؤلفه نیز وجود دارد (عرفان، ورزش‌های باستانی، علم و صنعت، لهجه و گویش) که در این کتاب‌ها پوشش داده نشده است ولی ضرورت توجه به این زیر مؤلفه‌های هویت ایرانی- اسلامی در این کتاب‌ها بارز است. در بین ۲۳ زیر مؤلفه‌ای که در این کتاب‌ها به آن‌ها توجه شده است سه زیر مؤلفه تشیع، اسلام و اقلیم، بالاترین درصد را به خود اختصاص داده‌اند. این زیر مؤلفه‌ها به ترتیب فراوانی آن‌ها در کتاب‌های مورد بررسی در زیر آمده است:

۱. تشیع، ۲. اسلام، ۳. اقلیم، ۴. اسامی ایرانی- اسلامی، ۵. اخلاق گرایی، ۶. ادبیات، ۷. تاریخ و تمدن، ۸. آداب و رسوم، ۹. هنر، ۱۰. مشاهیر، ۱۱. پوشش و غذای ایرانی، ۱۲. اقتصاد، ۱۳. سیاست، ۱۴. آب و هوای خاص، ۱۵. اساطیر ایرانی- اسلامی، ۱۶. آثار باستانی، ۱۷. پرچم، ۱۸. اندیشمندان و سیاست‌مدران، ۱۹. تلاش برای احیای زبان فارسی، ۲۰. زرتشت، ۲۱. صنایع دستی، ۲۲. مهدویت، ۲۳. پاس داشت زبان فارسی.

۲-۶. پرسش دوم پژوهش

از منظر مقایسه‌ای، میزان توجه به مؤلفه‌های هویت ایرانی- اسلامی، در کتاب‌های آموزش زبان فارسی به‌غیر فارسی‌زبانان در مرکز دانشگاه فردوسی مشهد، نسبت به کتاب‌های آموزش زبان فارسی به‌غیر فارسی‌زبانان در مرکز جامعه المصطفی و مکتب نرجس خاتون، چه تفاوت‌هایی دارد؟

با توجه به بررسی کتاب‌های آموزش نوین زبان فارسی مرکز آرفای دانشگاه فردوسی مشهد و مجموعه کتاب‌های آموزش فارسی به فارسی مراکز جامعه المصطفی و مکتب نرجس، و نتایج جدول شماره ۲ و نمودار شماره ۱ نشان می‌دهد که از میان ۴ مؤلفه اصلی هویت ایرانی- اسلامی (مؤلفه فرهنگ، دین، جغرافیا و تاریخ و زبان فارسی) کتاب‌های آموزش فارسی به فارسی، ۲۱۹ مرتبه به ابعاد مختلف مؤلفه دین پرداخته‌اند و پس از آن، ابعاد مختلف مؤلفه فرهنگ با فراوانی ۱۱۹، مؤلفه جغرافیا و تاریخ با فراوانی ۱۰۲ و ابعاد مختلف مؤلفه زبان فارسی با فراوانی ۴ در رده‌های دوم تا چهارم جای

دومین کنفرانس بین‌المللی نوآوری و تحقیق در علوم انسانی و اسلام

دارند. اما در کتاب‌های آموزش نوین زبان فارسی بیشترین توجه به ابعاد مختلف مولفه‌ی فرهنگ با فراوانی ۱۹۲ شده است. پس از آن، مولفه‌ی جغرافیا و تاریخ با تعداد فراوانی ۱۰۴ در جایگاه دوم قرار گرفته است و ابعاد مختلف مولفه‌ی دین ۵۹ مرتبه مورد توجه قرار گرفته است. سرانجام، مولفه‌ی زبان فارسی با فراوانی ۵، در جایگاه چهارم قرار دارد. در مجموع می‌توان گفت، کتاب‌های تألیف مراکز جامعه‌المصطفی در ۷ جلد، مولفه‌های هویت ایرانی-اسلامی را بیشتر مورد توجه داده‌اند.

۳-۶. پرسش سوم

چگونه می‌توان جایگاه مؤلفه‌های هویت ایرانی-اسلامی را کتاب‌های آموزش زبان فارسی به‌غیر از فارسی‌زبانان بهبود و توسعه داد؟

با توجه به بررسی کتاب‌های سه مرکز آرفای شهر مشهد و شناسایی نقاط ضعف و قوت این کتاب‌ها، مصاحبه‌ای با مدرسان و مولفان این کتاب‌ها انجام شد. نظر به پیشنهادها، مدرسان آرفا و شناسایی خلا و کاستی‌های موجود در کتاب‌ها از منظر میزان پرداختن به مولفه‌های هویت ایرانی-اسلامی، می‌توان با به‌روز کردن محتوای کتاب‌ها، طراحی تمرین‌های تحلیلی و کاربردی، گنجاندن تصاویر جذاب و متناسب با محتوا، شناسایی مولفه‌های کارآمد و اولویت‌بندی آن‌ها و در نهایت با گنجاندن اغلب مولفه‌های ایرانی-اسلامی در این کتاب‌ها موجب انتقال آسان‌تر و تأثیر بیشتر این مولفه‌ها در فارسی‌آموزان غیر ایرانی شد.

۷. بحث و نتیجه‌گیری

آگاهی از هویت ملی و هویت یابی از مسائل اساسی و ضروری هر جامعه است؛ آن‌هم در روزگاری که مطرح شدن موضوع مناقشه‌برانگیز جهانی شدن مسأله‌ی صیانت از هویت و فرهنگ بومی و فوراً تازه‌ای یافته است و زبان به‌عنوان یکی از مولفه‌های اصلی هویت است که در انتقال هویت و فرهنگ یک جامعه نقش بسیار مهمی ایفا می‌کند. با توجه به رابطه‌ی تنگاتنگ و دوسویه زبان و هویت و سنت‌های فرهنگی، از سده نوزدهم علاوه بر آموزش زبان، بر آموزش فرهنگ نیز تأکید شده است. از این رو، مطالعه‌ی مولفه‌های هویت‌ساز ایرانی-اسلامی در کتاب‌های آموزش زبان فارسی به‌غیر از فارسی‌زبانان بسیار مهم و ضروری است. پژوهش حاضر با هدف بررسی و تحلیل میزان توجه به مولفه‌های ۴ گانه‌ی هویت ایرانی-اسلامی در کتاب‌های آموزش زبان فارسی به‌غیر از فارسی‌زبانان مراکز شهر مشهد و بهبود جایگاه این مولفه‌ها انجام شده است. یافته‌های به‌دست آمده از پژوهش حاضر نشان می‌دهد که در مجموع کتاب‌های مورد بررسی ۸۰۳، مرتبه به ابعاد مختلف مولفه‌های هویت ایرانی-اسلامی توجه کرده‌اند که سهم کتاب‌های آموزش نوین زبان فارسی مرکز دانشگاه فردوسی مشهد برابر با ۳۵۹ فراوانی و میزان حضور

دومین کنفرانس بین‌المللی نوآوری و تحقیق در علوم انسانی و اسلام

مؤلفه‌های هویت ایرانی - اسلامی در کتاب‌های آموزش فارسی به فارسی مرکز جامعه المصطفی و مکتب نرجس برابر با ۴۴۴ فراوانی است. اما میزان توجه به هریک از مؤلفه‌های اصلی و زیر مؤلفه‌ها در هریک از کتاب‌ها تفاوت چشمگیری دارد.

نتایج پژوهش حاضر، حاکی از آن است که کتاب‌های مورد بررسی ۳۱۱ مورد به ابعاد مختلف مؤلفه‌ی فرهنگی پرداخته‌اند که سهم کتاب‌های آموزش نوین زبان فارسی مرکز دانشگاه فردوسی مشهد فراوانی ۱۹۲ و سهم کتاب‌های آموزش فارسی به فارسی مرکز جامعه المصطفی و مکتب نرجس ۱۱۹ مورد است. این میزان اختلاف در کتاب‌های سه مرکز، به سبب ناهمگن بودن اهداف و سیاست‌گذاری‌های نویسندگان کتاب‌ها و مخاطبان آن‌ها است. افزون بر این، در کتاب‌های مرکز جامعه المصطفی تنها به مؤلفه‌های فرهنگ اسلامی توجه شده و به ابعاد مختلف مؤلفه‌ی فرهنگ ایرانی از جمله: آثار باستانی، اساطیر ایرانی، هنر، صنایع دستی و ورزش‌های باستانی، هیچ توجهی نشده است.

در کتاب‌های مورد بررسی، ۲۷۷ مورد به ابعاد مختلف مؤلفه‌ی دین پرداخته شده است که سهم کتاب‌های مرکز آذفای جامعه المصطفی و مکتب نرجس برابر با فراوانی ۲۱۹ و سهم کتاب‌های مرکز آذفای دانشگاه فردوسی مشهد برابر با فراوانی ۵۸ است. اختلاف مشاهده شده بین فراوانی ابعاد مختلف مؤلفه‌ی دین در کتاب‌های هریک از مراکز شهر مشهد معلول عواملی مانند ماهیت هریک از کتاب‌های مراکز، مخاطبان، اهداف از پیش تعیین شده و نگرش آن‌ها، محدودیت در حجم کتاب‌ها و کافی تلقی کردن فراوانی‌ها از نظر نویسندگان است.

کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان مراکز شهر مشهد به ابعاد مختلف مؤلفه‌ی تاریخ و جغرافیا با فراوانی ۲۰۶، به نسبت توجه خوبی داشته‌اند و توانسته‌اند زبان آموزان را با اقلیم و شرایط جغرافیایی ایران آشنا کنند. کتاب‌های آموزش نوین زبان فارسی مرکز دانشگاه فردوسی مشهد با ۱۰۴ فراوانی، و آموزش فارسی به فارسی مرکز جامعه المصطفی و مکتب نرجس با ۱۰۲ فراوانی، نسبت به گنجانیدن ابعاد مختلف مؤلفه‌ی جغرافیا و تاریخ، عملکرد یکسانی داشته‌اند.

بررسی کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان مراکز شهر مشهد و تحلیل ابعاد مختلف مؤلفه‌ی زبان فارسی با ۹ مرتبه توجه، نشان از غفلت و کم توجهی مؤلفان این کتاب‌ها در بازتاب شاخص‌های زبان فارسی از جمله: توجه به گویش‌ها و لهجه‌ها، تاکید بر پاس‌داشت و احیای آن دارد. نیز، نگاهی به یافته‌های میزان توجه به ابعاد مختلف زبان فارسی در کتاب‌های مورد بررسی نشان می‌دهد زنگ خطری مهم در محتوای این کتاب‌ها به گوش می‌رسد.

با توجه به نتایج پژوهش حاضر، می‌توان گفت مؤلفه‌های هویت ایرانی - اسلامی به استناد الگوی هویتی داوری اردکانی، در محتوای کتاب‌های مورد بررسی ناهمگون پوشش داده شده است. نویسندگان این کتاب‌ها، به برخی از زیر مؤلفه‌های هویت ایرانی - اسلامی بسیار کم توجه کرده‌اند (آثار باستانی، پرچم، صنایع دستی، عرفان، مهدویت، اندیشمندان و سیاست‌مداران، آموزه‌های زرتشت، اساطیر ایرانی، آب و هوای خاص)، و به برخی از زیر مؤلفه‌ها (ورزش‌های باستانی، علم و صنعت، عرفان، لهجه‌ها و گویش‌ها)، اصلاً توجه نکرده‌اند که پرداختن به این زیر مؤلفه‌ها در محتوای کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان بدیهی به نظر می‌رسد.

۸. پیشنهادی کاربردی

دومین کنگره بین‌المللی نوآوری و تحقیق در علوم انسانی و اسلام

با توجه به بررسی کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان مراکز شهر مشهد از منظر میزان توجه به مولفه‌های هویت ایرانی-اسلامی و نتایج به دست آمده، و همچنین، پیشنهادهای مدرسان او نویسندگان این کتاب‌ها، محتوا و تصاویر برخی از کتاب‌های مورد تحلیل نیاز به بازنگری و روزآمدی مستمر و پایدار دارد. بنابراین، پیشنهاد می‌گردد:

- مولفه‌های هویت ایرانی-اسلامی از طرف جامعه شناسان و صاحب‌نظران فرهنگی کشور اولویت بندی و مولفه‌های کارآمد و تاثیر گذار در امر آموزش زبان دوم شناسایی شود.

- محتوای برخی از کتاب‌ها بازنگری شود و تصاویر جذاب و دلنشین و تمرین‌های کاربردی طراحی و متناسب با محتوا گنجانده شود.

- تالیف کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان از حالت شخصی و سلیقه‌ای خارج گردد. بدین منظور، برای طراحی، تدوین و تألیف این کتاب‌ها، گروهی از نویسندگان کتاب‌ها، برنامه ریزان درسی مراکز همسو، مدرسان باتجربه، روان‌شناسان تربیتی و جامعه‌شناسان خبره تشکیل شود.

- محتوای کتاب‌ها زبان آموزان را اغلب با فرهنگ عامه جامعه امروز ایران آشنا کند.

- در تدوین و بازنگری کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان به تغییرات کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی به غیر انگلیسی زبانان توجه شود و تغییرات هم‌سو اعمال گردد.

- اغلب مولفه‌های هویت ایرانی-اسلامی در کتاب‌هایی گنجانده شود که به هر چهار مهارت پرداخته‌اند.

- نکات مثبت ابعاد مختلف مولفه‌ی دینی، فرهنگی، جغرافیایی و تاریخی در اولویت قرار گیرد.

منابع:

۱. ادیب زاده، مجید؛ زبان، گفتمان و سیاست خارجی: دیالکتیک بازنمایی از غرب در جهان نمادین ایرانی، نشر اختران، تهران، ۱۳۸۷.

۲. خدادادیان، سید مهدی و ابطحی، سید مهدی، هوش فرهنگی و یادگیری مهارت‌های زبان فارسی در فارسی‌آموزان غیرایرانی. پژوهش‌نامه‌ی آموزش زبان فارسی به غیرفارسی زبانان، شماره ۲، پاییز ۱۳۹۵، صفحات ۱۴۲-۱۲۱.

۴. داوری اردکانی، نگار، نمادهای هویت ملی ایرانی و زبان فارسی، فصلنامه مطالعات ملی، شماره ۵، بهار ۱۳۸۶، صفحات ۲۹-۴۵.

دومین کنگره بین‌المللی نوآوری و تحقیق در علوم انسانی و اسلام

۵. قربانی، جعفر، ادیان جهان، مجموعه مقالات فلسفه‌ی دین، شماره ۴۸-۴۷، ۱۳۸۰، صفحات ۱۶-۶.
۶. حاجیانی، ابراهیم، هویت ملی ایرانیان: مبانی و مولفه‌ها، فصلنامه‌ی مطالعات ملی، شماره ۴، ۱۳۷۸، صفحات ۳۶-۹.
۷. علوی‌مقدم، بهنام و داورپناه، زهرا، محتوای هویت ملی در کتاب‌های آموزش زبان فرانسه: دوره‌های راهنمایی دبیرستان. مجله‌ی نوآوری‌های آموزشی، شماره ۵۳، زمستان ۱۳۹۳، صفحات ۱۳۴-۱۱۷.
۸. یوسفی، علی، روابط بین قومی و تأثیر آن بر هویت ملی اقوام در ایران، فصلنامه‌ی مطالعات ملی، شماره ۸، پاییز ۱۳۸۰، صفحات ۴۲-۱۳.
۹. حاجیانی، ابراهیم، تحلیل جامعه‌شناسی هویت ملی در ایران و طرح چند فرضیه، فصلنامه‌ی مطالعات ملی، شماره ۵، تابستان ۱۳۷۹، صفحات ۴۳-۱.
۱۰. اسمیت، آنتونی دی؛ ناسیونالیسم، نظریه، ایدولوژی، تاریخ، ترجمه منصور انصاری، انتشارات مؤسسه مطالعات ملی، تهران، ۱۳۸۳.
۱۱. ابوالحسنی، رحیم، مولفه‌های هویت ملی با رویکردی پژوهشی. فصلنامه سیاست، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره ۴، پاییز ۱۳۸۷، صفحات ۱۵-۱.
۱۲. رجایی، فرهنگ؛ مسئله هویت ایرانیان امروز: ایفای نقش در عصر یک تمدن و چند فرهنگ، نشر نی، تهران، ۱۳۸۲.
۱۳. مسکوب، شاهرخ؛ هویت ایرانی و زبان فارسی، چاپ سوم، نشر نی، تهران، ۱۳۸۶.
۱۴. اشرف، احمد؛ هویت ایرانی در بین ایرانیان خارج از کشور، سنت و تجدد، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ۱۳۷۸.
۱۵. الطایی، علی؛ بحران هویت قومی در ایران، نشر شادگان، تهران، ۱۳۸۲.
۱۶. زاهد، سعید، هویت ملی ایرانیان، مجله‌ی راهبردی توسعه، شماره ۴، ۱۳۸۴، صفحات ۱۳۸-۱۲۹.
۱۷. شیخوندی، داور؛ ناسیونالیسم و هویت ایرانی، مرکز بازشناسی اسلام و ایران، تهران، ۱۳۸۰.
۱۸. مجتهد زاده، پیروز؛ دموکراسی و هویت ایرانی، نشر کویر، تهران، ۱۳۸۷.
۱۹. خدایار، ابراهیم و فتحی، اعظم، هویت ملی در کتاب‌های درسی و برنامه‌ریزان آموزش و پرورش، مطالعه‌ی موردی دوره‌ی متوسطه، پژوهشکده مطالعات ملی، شماره ۳۵، تابستان ۱۳۷۸، صفحات ۵۲-۲۷.
۲۰. صادق زاده، رقیه و منادی، مرتضی، جایگاه نمادهای هویت ملی در کتاب‌های درسی ادبیات فارسی و تاریخ دوره‌ی متوسطه: رشته‌ی علوم انسانی، فصلنامه‌ی نوآوری‌های آموزشی، شماره ۲۷، زمستان ۱۳۸۷، صفحات ۴۵-۳۲.
۲۱. مراد صحرایی، رضا، چشم‌انداز آموزش زبان فارسی به‌غیرایرانیان از منظر برنامه‌ریزی درسی، مجله پژوهش‌های زبان‌شناسی، شماره ۱، زمستان ۱۳۹۱، صفحات ۹۷-۱۱۳.

دومین کنگره بین‌المللی نوآوری و تحقیق در علوم انسانی و اسلام

۲۲. داوری اردکانی، نگار؛ محمودی، طاهره و نواب، سمیه، آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان گامی به سوی جهانی سازی فرهنگ ایرانی، فصلنامه مطالعات ملی، شماره ۱، بهار ۱۳۹۲، صفحات ۱۶۰-۱۴۳.
۲۳. نوربخش، ماندانا و ملک‌لو، داوود، بازنمایی دین در کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، پژوهش‌نامه‌ی آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، شماره ۳، بهار ۱۳۹۳، صفحات ۱۱۶-۹۳.
۲۴. حاجیانی، ابراهیم؛ امیری صالحی، سید رضا و محمدطاهری، حمید، تحلیل محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی، فرهنگ و هنر پایه هفتم و هشتم دوره متوسطه اول، مجله‌ی پژوهش‌های کیفی در برنامه ریزی درسی، شماره ۵، پاییز ۱۳۹۵، صفحات ۱۶۲-۱۴۲.

منابع لاتین

۲۵. Brown, H.D., *Principles of language learning and teaching (4th ed)* -. A. W, Longman, Inc, 2000. [25]. Reiza'bal, L, & Jose, V, & Barrett, M.,. *National Identifications and Attitudes to national ingrups and out groups amongst children living in the Basque country, infant and Development* . NO. IB, 4-6, 2004, Pp. 1- 20.
۲۶. Khader, F. R., *The Malaysian exeriencin Developing National Identity, Muticultural tolerance and understanding through teaching Curricule : lessons learned and Possible application in the jordanian Context, International Journal of Humanities and Social science*. 2- 1 , 2012, Pp. 270- 288 .
۲۷. Korross, R., *National Identity and unity in Kiswahili Text books for Secondary school Students in kenya: Acontent analysis, Journal of Emerging Trends in Education Researcher and Policy Studies (JETERAPS)*. 3- 4, 2012, Pp., 544- 550.
۲۸. Simon, P., *French National Identity Integretion: who Lelongs To the National Community* , paris, 2014.
۲۹. Thornberg, R, & Oguz, E., *Moral and citizenship educational goals in valves education, A Corsr Identity studs Of Swedish and Turkish student teachers prefrnces, Journal homepage*, 5 ,2017, Pp. 17- 29.